บทความวิจัย

ความเชื่อในพิธีกรรมกับความเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

Beliefs in Rituals and Changes in Group Life of Sa-kow Karen Ethnicity, Ban Huai Tong, Mae Win Sub-district, Mae Wang District, Chiang Mai

ฉันท์ชนก พรหมปฏิมา, คเชนทร์ ล่องลาย, มาลี เกษมสุขไพศาล, ประสิทธิ์ ตาดิ, อัญชลี ทะเลรอบดอย, มุกดา ทะเลธารา และมื่อโหย่แฮ สุขใจในวนา

Chunchanok Prompatima, Kachain Longlai, Malee Kasemsukpaisal, Prasit Tadi, Anchalee Thaleropdoi, Mookda Thalethara and Mueyohae Sukchinawana

นักวิชาการอิสระ

วันที่รับบทความ : วันที่ 29 ตุลาคม 2565

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 16 พฤศจิกายน 2565

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 21 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต และกระบวนการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 5 คน และกลุ่มเยาวชนในชุมชน จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรม จำนวน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) พิธีกรรมปิดที่บุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ และ 2) พิธีกรรมเปิดเป็นพิธีกรรมที่บุคคลภายนอกสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่น พิธีมัดมือ พิธีเลี้ยงผีฝาย พิธีการแต่งงาน ซึ่งความเชื่อในพิธีกรรมมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ เหล้า ไก่ และหมู สำหรับใช้ประกอบการเลี้ยงผีต่าง ๆ ยกเว้นพิธีการเกิดที่ไม่มีเหล้า เพราะเชื่อว่าชีวิตแรกของคนเป็นชีวิตที่บริสุทธิ์ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ยังคงดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง รวมถึงการปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำนา เป็นการปลูกผักและปลูกผลไม้ จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม ทำให้พิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพค่อย ๆ สูญหายสืบเนื่องจากพิธีกรรมเหล่านี้ขัดกับอาชีพการทำงานในปัจจุบัน ส่วนการคงอยู่ทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คือ การแต่งงาน โดยผู้หญิงกะเหรี่ยงจะต้องเป็นผู้ที่สู่ขอผู้ชาย และสินสอดนำมาสู่ขอ คือ หมู ดังนั้นผู้หญิงกะเหรี่ยงจึงต้องเลี้ยงหมูเพื่อใช้ในงานแต่งงาน

คำสำคัญ: ความเชื่อ การดำรงชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

ABATRACT

The purpose of this research was to study beliefs related to living and the process of livelihood changing of Sa-kow Karen ethnic group, Ban Huai Tong, Mae Win sub-district, Mae Wang district, Chiang Mai. Transcription of knowledge from community interviews using a qualitative research method from key community informants, intellectuals, formal and informal leaders and youth groups. The study found that Sa-kow Karen ethnic group at Ban Huai Tong believed and performed 2 types of rituals: closed rituals that outsiders cannot participate, including those in the village and opened rituals that outsiders can participate in activities such as hand binding ceremony, dam ghost ceremony, wedding ceremony and the ritual has an important components which is alcohol, chicken, pigs used to raise various ghost except for the birth ceremony without alcohol because people believe that a person's first life is pure. These beliefs still follow the Karen way of life. In addition, the occupational change from rice farming to more vegetables and fruit planting which has caused the various rituals to be changed because these rituals interfere with today's occupations. Marriage might have caused the ritual to gradually disappear. Karen women must be the one who propose to a man, and the dowry for proposing is a pig. Therefore, Karen women have to raise pigs for the weddings.

KEYWORDS: Belief, Way of living, Karen Ethnic Group

บทนำ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง ซึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณจะมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีน้อยกว่าปัจจุบัน ดังนั้นจึงทำให้เกิดความเชื่อที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นโดยอำนาจของเทวดา เทพเจ้า พระเจ้า และภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง ในขณะที่บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ จึงทำให้มนุษย์พยายามที่จะคิดค้นเพื่อหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขกับตนเองโดยกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรมหรือศาสนาเกิดขึ้น (กมลชนก จันทร์แดง และคณะ, 2561)

ชาวกะเหรี่ยงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่หลากหลายนอกเหนือจากภาษาพูดแล้ว ยังมีการแต่งกาย ศิลปะการแสดง และประเพณีต่าง ๆ อย่างไรก็ตามทั้งความเชื่อและพิธีกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมมีการปรับเปลี่ยนเพื่อเป็นการดำรงรักษาอัตลักษณ์และความอยู่รอดของกลุ่มตนให้คงอยู่ ไม่สูญหายไปกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม เพราะพิธีกรรมถือเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้ชีวิตของมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างปกติ มีความมั่นคงทางจิตใจ และทางสังคม (ฉัตรทิพย์ สุวรรณชิน และพนมพร จันทรปัญญา, 2558) การปรับเปลี่ยนดังกล่าวเป็นไปเพื่อปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เช่น ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสิ่งอำนวย-ความสะดวกต่าง ๆ และคนในชุมชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมค่อย ๆ เปลี่ยนไป หรือบางอย่างอาจจะสูญหายไปตามกาลเวลาในที่สุด (ทวีศักดิ์ กิตฺติญาโณ และวรกิจ เจริญวงค์, 2561)

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความเชื่อในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง เพราะเป็นหมู่บ้านเดียวในตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ปัจจุบันทุกคนในหมู่บ้านยังคงนับถือศาสนาศริสต์นิกายคาทอลิกทั้งหมู่บ้าน ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่นับถือศาสนาพุทธ และสำคัญที่สุด คือ ทุกคนในหมู่บ้านเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอทั้งหมด จึงทำให้ความเชื่อในเหล่าบรรพบุรุษก่อนที่จะเปลี่ยนมานับถือศาสนาศริสต์นิกายคาทอลิกอาจยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง และสนใจที่จะศึกษาเรื่องความเชื่อในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง รวมถึงการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านห้วยตอง เพราะเหตุว่าความเชื่อดั้งเดิมที่อยู่คู่กับกลุ่มชาติพันธุ์นี้มาอย่างยาวนานเป็นความเชื่อในเหล่าบรรพบุรุษ เจ้าที่เจ้าทาง และเจ้าป่าเจ้าเขา เนื่องจากวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอาศัยในป่าเขาลำเนาไพร และผูกพันกับธรรมชาติมาเนิ่นนาน จึงนำไปสู่การหล่อหลอมความเชื่อกับธรรมชาติเข้าด้วยกัน ดังนั้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องมีการเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าทาง และบอกกล่าวบรรพชน

ให้ท่านได้มาอุดหนุนค้ำจุน ช่วยให้กิจการการงานนั้น ๆ เจริญก้าวหน้า ทำเกษตรกรรมได้ผลผลิตดี ให้ท่านดลบันดาลให้อยู่เย็นเป็นสุข ปกป้องคุ้มครองดูแล และยังเป็นการขอขมาต่อท่านด้วย ซึ่งเป็นความเชื่อและเป็นประเพณีที่ดีงาม เป็นการสร้างความรักและความสามัคคีในหมู่คณะก่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในครอบครัว เป็นความเชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์นี้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งและความเชื่อในลักษณะนี้มีอยู่ในทุกชนชาติ จึงเป็นที่มาของความสนใจในการศึกษาความเชื่อในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และคาดว่าจะนำมาสู่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านประเพณีและการปฏิบัติต่อกันมาเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ของตนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงต่อไป

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนหมู่บ้านห้วยตอง
(**ที่มา:** มูลนิธิโครงการหลวง, 2555)

ภาพที่ 2 แสดงพื้นที่บนดอยของหมู่บ้านห้วยตอง
(**ที่มา:** มูลนิธิโครงการหลวง, 2555)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Note) เพื่อบันทึกข้อมูลทั่วไปประกอบการวิเคราะห์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอเพื่อศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ และเพื่อศึกษากระบวนการปรับเปลี่ยนของชาวกะเหรี่ยงที่สะท้อนถึงความหมาย ทัศนะ และมุมมอง พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ บ้านห้วยตอง หมู่ที่ 4 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 146 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากร 675 คน (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่วาง, 2564) ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง คือ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 5 คน ผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 5 คน และกลุ่มเยาวชนในชุมชนบ้านห้วยตอง จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ความเชื่อที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ตอนที่ 2 ประเพณีและพิธีกรรมที่ชุมชนอนุรักษ์และสืบทอด และตอนที่ 3 การปรับเปลี่ยนความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยใช้วิธีการพรรณนา และการให้หลักเหตุผลในการอธิบายตามข้อมูลที่ปรากฏ โดยอาศัยหลักฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

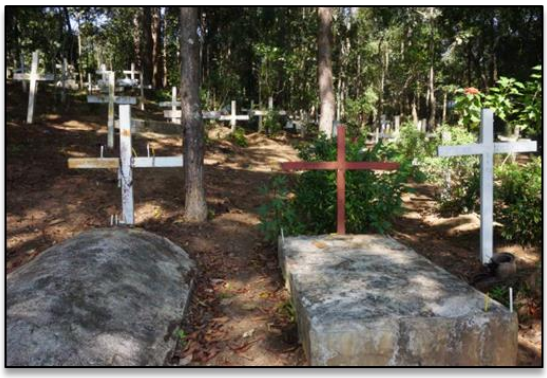
ผลการวิจัย

1. การศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมกับความเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วินอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงชีวิต จำนวน 10 ความเชื่อ ได้แก่

1) ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด คือ ระหว่างตั้งครรภ์จะมีความเชื่อห้ามไปสถานที่เสี่ยง เช่น ป่าช้า งานศพ และเมื่อถึงวันคลอด คนในหมู่บ้านจะไม่ทำงานและพ่อของเด็กจะเอาสายสะดือที่ตัดไปใส่ในกระบอกไม้ไผ่ แล้วนำไปมัดติดกับต้นไม้ *เรียกว่า เดป่อทู่* ซึ่งเชื่อว่า ต้นไม้จะปกปักษ์รักษาเด็กไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย

และจะต้องไม่ตัดต้นไม้ต้นนั้นโดยเด็ดขาด จากการปฏิบัติดังกล่าวได้นำไปสู่วัฒนธรรมการบวชป่าในปัจจุบัน โดยมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง

2) ความเชื่อเกี่ยวกับความตาย หากเมื่อใดที่มีการตายในหมู่บ้าน ทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดงานและหยุดทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเป็นการไว้อาลัยกับผู้เสียชีวิต และจะมีพิธีกรรมสวดศพ จำนวน 3 วัน 3 คืน ในอดีตวันที่จะนำเอาศพไปฝัง ในวันนั้นผู้หญิงจะไม่สามารถไปร่วมงานวันฝังศพได้ ผู้ชายเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้ไปร่วมงานได้ ทั้งนี้เชื่อว่าผู้หญิงมีจิตอ่อนไหวง่าย ทำให้วิญญาณผู้เสียชีวิตสามารถเข้าสิงร่างผู้หญิงที่มีจิตอ่อนได้ (ปื่อเก้ ทาเรือนิธิ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2564)

ภาพที่ 3 แสดงการประกอบพื้นที่สุสานบ้านห้วยตอง

ภาพที่ 4 แสดงพื้นที่เขตอนุรักษ์เดป่อทู่

3) ความเชื่อเกี่ยวกับการแต่งงาน คนกะเหรี่ยงสมัยก่อนให้ความสำคัญกับการแต่งงานโดยเชื่อว่าเป็นการรวมคนสองคนมาใช้ชีวิตร่วมกันประดุจเป็นคนคนเดียวกัน และการแต่งงานของชาวกะเหรี่ยงนั้นมี 2 ขั้นตอน คือ 1) การสู่ขอ และ 2) การจัดพิธีแต่งงาน โดยในพิธีแต่งงานจะมีพิธีที่เรียกว่า *โอโถโค่เปล่* ซึ่งเป็นการเก็บหัวหมูแล้วต้มหัวหมูให้คนในหมู่บ้านกิน ปัจจุบันคนกะเหรี่ยงจะจัดพิธีแต่งงานที่โบสถ์ โดยมีบาทหลวงเป็นผู้ทำพิธี เรียกว่า *มิซาน* การแต่งงานที่โบสถ์คู่บ่าวสาวจะใส่แหวนให้กันและกัน ที่สำคัญ คือ ผู้หญิงกะเหรี่ยงจะต้องเป็นผู้สู่ขอผู้ชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องเลี้ยงหมูไว้เพื่อใช้ในงานแต่งงาน เพราะหมู เปรียบเสมือนสินสอดในงานแต่งงาน (สมบูรณ์ เกษมสุขใจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2564)

4) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำฝาย คนกะเหรี่ยงเชื่อว่าน้ำเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นการรักษาแหล่งน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ชุมชนจะต้องให้ความสำคัญและช่วยกันดูแล รวมถึงจะต้องมีการเลี้ยงผีฝาย โดยเชื่อว่า ผีฝายจะช่วยดูแลปกปักรักษาสายน้ำให้ได้มีกินมีใช้ตลอด เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และให้ความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าหากเจ้าของฝายบอกว่าจะไปเลี้ยงฝาย แต่เมื่อถึงเวลากลับไม่ไป ผีฝายจะมาทำโทษเจ้าของฝายให้ปากเบี้ยว หูไม่ได้ยิน จึงต้องมีการไปขอขมาผีฝาย (ปื่อเก้ ทาเรือนิธิ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2564)

ภาพที่ 5 การประกอบพิธีการแต่งงานที่โบสถ์
(**ที่มา**: Worachet, 2551)

ภาพที่ 6 การประกอบพิธีเกี่ยวกับการทำฝายของคนกะเหรี่ยง
(**ที่มา**: สำนักสร้างสรรค์โอกาส, 2563)

5) ความเชื่อเกี่ยวกับการมัดมือ เป็นความเชื่อที่จัดขึ้นหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – เดือนธันวาคม เพื่อฉลองต้อนรับศักราชใหม่ และเพื่อเรียกขวัญให้กลับมา โดยมีเหตุจากในช่วงการทำไร่ทำนาขวัญอาจจะติดอยู่ตามไร่ตามนา โดยหลังการมัดมือในช่วงเย็นจะมีพิธีที่เรียกว่า *เคว่เส่คีด้า* ซึ่งเป็นการขอขมาเจ้าที่ และขอให้ช่วยมาปกปักษ์รักษาครอบครัวให้มีแต่ความสุขความเจริญ พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ (น้ำมนต์ มณีศรี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2564)

6) ความเชื่อเกี่ยวกับการสรรเสริญพระเจ้าในศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก โดยความเชื่อว่าพระเยซูได้มาไถ่บาปให้กับมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดพิธีสรรเสริญพระเจ้าทุกวัน ทั้งที่บ้านและที่โบสถ์ ซึ่งการสรรเสริญพระเจ้าที่โบสถ์จะมีบาทหลวงเป็นผู้นำสวด

ภาพที่ 7 พิธีมัดมือของคนกะเหรี่ยง
(**ที่มา:** สำนักข่าวแห่งชาติ, 2561)

ภาพที่ 8 การประกอบพิธีกรรมในโบสถ์บ้านห้วยตอง

7) ความเชื่อเกี่ยวกับผีน้ำ เกิดจากความเชื่อที่ว่าการไปข้ามแม่น้ำลำธารและเผลอเหยียบนาที (ผีน้ำ) ที่สิงสถิตในแม่น้ำ แล้วเกิดอาการบาดเจ็บและล้มป่วย จึงทำให้ต้องมีพิธีเลี้ยงผีน้ำด้วยการการนำไก่ 1 คู่ และเหล้า มาประกอบพิธี ณ จุดริมแม่น้ำ พร้อมนำข้าวสารไปหว่านในน้ำ และพรมน้ำศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการขอขมาผีน้ำ และขอให้หายจากอาการเจ็บป่วย

8) ความเชื่อเกี่ยวกับการทอผ้าของผู้หญิงกะเหรี่ยง ในอดีตเชื่อว่าหากผู้หญิงคนใดทอผ้าไม่เป็นจะทำให้ไม่มีสามี เพราะการทอผ้าต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝนและจะทอได้เฉพาะผู้หญิง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกะเหรี่ยงผู้หญิงที่ทอผ้าออกมาเป็นชุดประจำของชาติของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ

ภาพที่ 9 แสดงการประกอบพิธีต้นศาลเลี้ยงผีน้ำของกะเหรี่ยง **ภาพที่ 10** แสดงการทอผ้าของกะเหรี่ยงผู้หญิง

9) การดูแลสุขภาพและการรักษาอาการเจ็บป่วย ในอดีตจะดูแลสุขภาพและบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยโดยหมอพื้นบ้าน ด้วยการนำสมุนไพร 35 ชนิด มามัดรวมกันเพื่ออบตัวผู้ป่วย รวมถึงการกินยาต้มสมุนไพรที่หาได้ตามป่าและตามเขา ส่วนปัจจุบันเมื่อเจ็บป่วยจะรักษาด้วยการไปโรงพยาบาล

ภาพที่11 หม้อต้มสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน **ภาพที่ 12** โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลแม่วิน

10) ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกข้าวในนา เชื่อว่าข้าวมีคุณค่ามาก โดยมีพิธีเกี่ยวกับการทำนา 2 ครั้ง คือ ก่อนปลูกต้นข้าว และก่อนการตีข้าว ด้วยการนำข้าวไปปัดที่ไม้กางเขนแล้วสวดมนต์ พร้อมสรรเสริญพระเจ้าเพื่อขอพรจากพระเจ้าให้ช่วยปกปักรักษาและดูแลที่นาให้ได้ผลผลิตที่ดี

ภาพที่ 13 แสดงการประกอบพื้นที่ในการทำนา

2. กระบวนการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสกอ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1) ด้านอาชีพ มีการปรับเปลี่ยนอย่างมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 โดยเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบการผลิตเพื่อส่งขาย อันเนื่องจากการเข้ามาของโครงการหลวง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชแบบดั้งเดิมจากที่เคยปลูกแต่ข้าว ได้เปลี่ยนมาปลูกผักสลัด เสาวรส สตรอเบอรี่ และปลูกดอกเบญจมาศเพื่อส่งให้กับโครงการหลวง รวมถึงการมีอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น อู่ซ่อมรถ ร้านค้าภายในชุมชน และการเป็นพนักงานโครงการหลวง อันนำไปสู่ความหลากหลายทางอาชีพเพิ่มขึ้น (อนุชิต เกษตรสุขใจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2564)

2) ด้านการศึกษา ในอดีตจะไม่มีบังคับให้เรียนหนังสือ อาจเนื่องมาจากความยากลำบากในการไปโรงเรียน และการเข้าถึงการศึกษายังไม่ทั่วถึง ปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดว่าเด็กทุกคนต้องมีการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐาน (มัญธยมศึกษาปีที่ 3) ประกอบกับทุนสนับสนุนการศึกษาจากคริสต์นิกายคาทอลิกที่เปิดโอกาสและสนับสนุนผู้ที่ตั้งใจเรียนได้มีโอกาสศึกษาในระดับที่สูงตามที่ต้องการ และกลับมาพัฒนาหมู่บ้านตนเอง

3) ด้านการปกครอง ในอดีตจะสืบทอดผู้นำจากรุ่นสู่รุ่น โดยไม่มีระเบียบกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง และคนที่จะสืบทอดต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการเลือกตั้ง มีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง และผู้นำสามารถเป็นได้ทั้งชายและหญิง

4) ด้านประเพณี ในอดีตจะเป็นการนับถือผี แต่ปัจจุบันนับถือศาสนาคริสต์ ด้วยในปี พ.ศ. 2499 โดยการนำของพ่อพะโคแคะในการเข้ารีตเป็นคาทอลิกครั้งแรก ซึ่งการเข้ารีตถือเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบ้านในสมัยนั้น ประกอบกับจะต้องละทิ้งประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่างจึงส่งผลให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเกือบทั้งหมดไม่เข้าใจและไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามนายพะโคแกะยังคงยึดมั่นและเดินตามคริสต์ศาสนาด้วยความศรัทธาในพระวรสารอย่างแรงกล้าและไม่ท้อแท้ต่อคำดูถูกดูหมิ่นของชาวบ้าน ทั้งยังมีความหวังอย่างแรงกล้าที่จะเห็นเพื่อนบ้านชาวปกาเกอะญอในหมู่บ้านเดินตามอย่าง

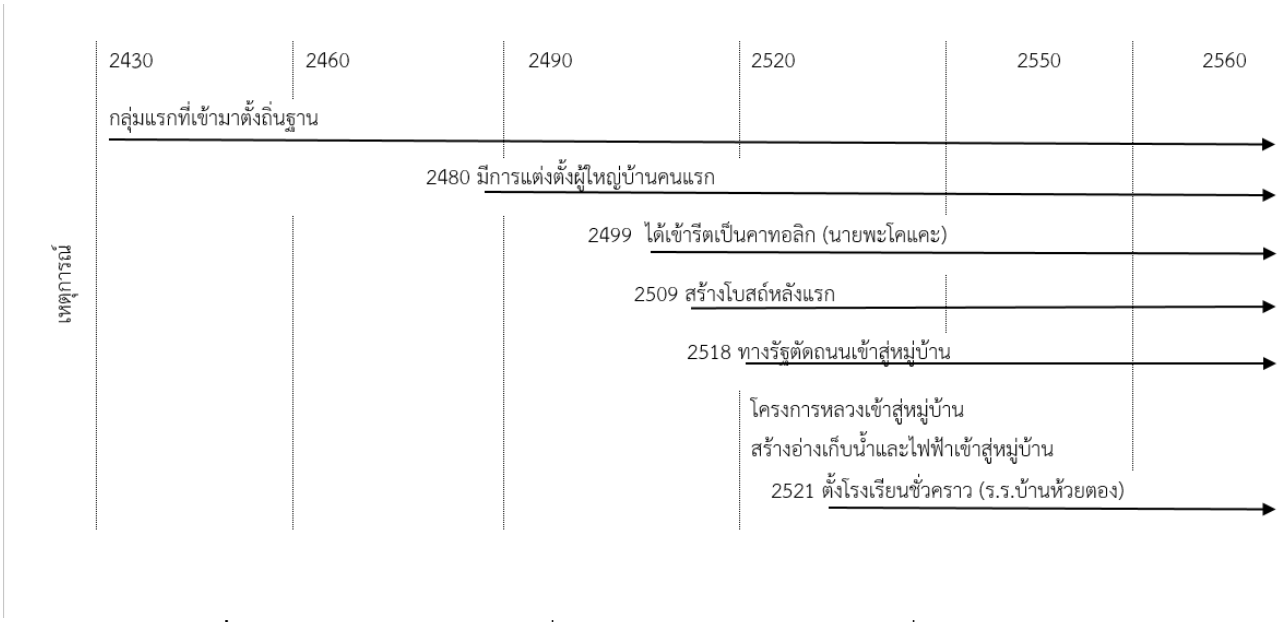
ในปี พ.ศ.2509 โดยการนำของคุณพ่อเชกีน้อตและชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจช่วยกันสร้างโบสถ์หลังแรก เพื่อเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่กลุ่มชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านห้วยตองนับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมู่บ้าน จึงทำให้ประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ เกี่ยวเนื่องกับศาสนาคริสต์

5) ด้านเทคโนโลยี มีผลกระทบกับการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตอย่างมาก โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสาร และการศึกษา จากอดีตจะเป็นการส่งข่าวสาด้วยกระดาษ แต่ปัจจุบันได้ใช้โทรศัพท์ในการติดต่อสื่อสารและการศึกษาเรียนรู้

6) ด้านการแต่งกาย เมีการปรับเปลี่ยนจากอดีต คือ คนกะเหรี่ยงทุกช่วงวัยจะใส่ชุดประจำเผ่าที่ได้จากการทอผ้าด้วยตนเอง แต่ปัจจุบันจะเป็นการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ได้มาจากภายนอกชุมชน โดยที่ไม่ได้ทอเอง

7) สาเหตุจากภายในหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรภายในชุมชนที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาเพิ่มมาก เช่น การคมนาคม การขโมย และการใช้สารเสพติด ความต้องการทางด้านวัตถุความต้องการหาเงินเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวได้นำไปสู่ความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด และปัญหาการแตกซึ่งความสามัคคีของคนในชุมชน

8) สาเหตุภายนอก อันเนื่องจากการพัฒนาชุมชนของภาครัฐ เช่น ไฟฟ้า ประปา และถนนหนทาง ทำให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย เป็นเหตุให้ชุมชนปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิต ด้วยมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตมากขึ้น มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ จึงทำให้มีความสะดวก ลดระยะเวลาในการเดินทางไปโรงพยาบาล ทำให้สามารถรักษาอาการป่วยได้เร็วขึ้น รวมถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการแต่งกาย ในอดีตจะใส่ชุดประจำเผ่าทั้งชายและหญิง แต่ปัจจุบันวัฒนธรรมของคนในเมืองเข้ามาทำให้มีการแต่งกายต้องใส่เสื้อผ้าแบรนด์ต่าง ๆ ส่งผลให้มีการปรับการแต่งกายให้เป็นไปตามยุคสมัย และมีการใช้ภาษาไทยในการพูดมากขึ้น (ประสิทธิ ตาดิ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2564)

ตารางที่ 1 แสดงเส้นแบ่งเวลาการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง

พิธีกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
งานคริสต์มาส												
การระลึกถึงผู้ล่วงลับ												
การถือศีลอด												
การทำนา												
พิธีมิสซา												
พิธีผูกข้อมือควาย												
ประเพณีมัดมือ												
ประเพณีกินข้าวใหม่												

ตารางที่ 2 พิธีกรรมประจำปีของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ความเชื่อกับการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุกะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง พบว่า มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีและคริสต์ศาสนาในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบูชาสรรเสริญ เช่นไหว้ ขอพร และขอขมาต่อสิ่งลี้ลับต่อพระเจ้าที่นับถือ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการทำฝายจะเซ่นไหว้ผีฝาย ความเชื่อเกี่ยวกับการมัดมือมีขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง ความเชื่อเกี่ยวกับผีน้ำมีขอขมาผีน้ำ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสกอจะเรียกว่าผีน้ำว่า *นาที* (ปื่อเก้ ทาเรือนิธิ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 ธันวาคม 2564) ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกข้าวในนา ด้วยการขอพรจากพระเจ้าให้ดูแลที่นา ความเชื่อเกี่ยวกับการสรรเสริญพระเจ้าในศาสนาคริสต์มีสวดสรรเสริญและขอพรจากพระเจ้า (สมบูรณ์ เกษมสุขใจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2564) ทำให้เห็นว่า แต่เดิมกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนั้นนอกจากจะมีความเชื่อในการนับถือผียังมีความเชื่อที่ในสิ่งเกี่ยวพันกับธรรมชาติและศาสนาอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ ธวัช ปุณโณทก (อ้างใน สามารถ รอดสันเทียะ และคณะ, 2559) กล่าวว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (Belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่าง ๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ จักรพันธ์ เพียรพนัสสัก (2543) เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยงที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาในพิธีกรรมของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงเป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่สถิตอยู่ในธรรมชาติแวดล้อมกับวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ และสอดคล้องกับการศึกษาของ ศศิธร ศรีรัตน์ (2561) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า กลุ่มชาติพันธ์กะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าพิธีกรรมเปิดเป็นพิธีกรรมที่บุคคลภายนอกสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่น พิธีผูกข้อมือ พิธีเลี้ยงผีฝาย พิธีเลี้ยงผีไร่ เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ เหล้า ไก่ และหมูที่ใช้ประกอบการเลี้ยงผีต่าง ๆ

2. กระบวนการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านห้วยตองมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมาตลอดตามกาลเวลาและมีการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าเดิมจึงส่งผลให้ในทุก ๆ ด้านของการดำรงชีวิตนั้นมีการปรับเปลี่ยนไป เช่น ปัจจุบันมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น โดยมีสาเหตุต่าง ๆ มาจากจำนวนการเพิ่มขึ้นของประชากร บทบาทของภาครัฐ และเทคโนโลยี (อนันต์สิทธิ์ คำมีพนาจร, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 ธันวาคม 2564) สอดคล้องกับแนวคิดของ Popenoe (1993 อ้างใน ทองจันทร์ ลัดวิไล, 2556) ที่กล่าวว่าสาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีสาเหตุจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและประชากร เทคโนโลยี วัฒนธรรมอวัตถุ กระบวนการทางวัฒนธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษา ทวีศักดิ์ กิตฺติญาโณ

(2561) เรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่า การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เกิดจากสภาพวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตและปัจจุบันประกอบด้วยด้าน ครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านศาสนาและวัฒนธรรม และด้านเทคโนโลยี และมีสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในชุมชนประกอบด้วยสาเหตุภายใน ได้แก่ สาเหตุจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความต้องการทางด้านวัตถุ การยอมรับประเพณีและวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน สาเหตุจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เมื่อรับวัฒนธรรมภายนอกเข้ามา ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงแปลงไปด้วย และสาเหตุจากความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ทุกชนชาติหรือทุกชาติพันธุ์ย่อมมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้สอดคล้องตามยุคสมัยอยู่แล้ว และในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตนั้นก็เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้ และการปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือแย่ลงขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน และภายนอกของชุมชน รวมถึงความแตกต่างในวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ตลอดจนบริบทชุมชนของแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วินควรส่งเสริมและสนับสนุนการดำรงอยู่ในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง

2. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วินควรมีการรื้อฟื้นความเชื่อเพื่อถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง เพราะความเชื่อบางอย่างได้สูญหายไปตามกาลเวลา เช่น การทอผ้าของผู้หญิง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วินควรศึกษากระบวนการรักษาสุขภาพของชุมชนบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการการบำบัดรักษาโรคของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ

2. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วินควรศึกษาประเพณี และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงสะกอ

เอกสารอ้างอิง

กมลชนก จันทร์แดง, ขวัญฤทัย บุญเนตร และ นัฐพร อุตะมะ. (2561). *ความเชื่อ.* ลำปาง: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง.

จักรพันธ์ เพียรพนัสสัก. (2543). *ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยง.* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต) เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฉัตรทิพย์ สุวรรณชิน และพนมพร จันทรปัญญา. (2558). การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา. *วารสารปัญญาภิวัฒน์. 7*(2), 267-280.

ทวีศักดิ์ กิตฺติญาโณ (วรกิจเจริญวงค์). (2561). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. *วารสารปัญญา. 25(1), 51-63.*

ทองจันทร์ ลัดวิไล (2556). *การจัดการผลกระทบทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทอผ้าพื้นบ้าน บ้านนายางใต้ เมืองน้ำบาก แขวงหลวงพระบาง.* สืบค้นจาก: https://cmudc.library.cmu.ac.th

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. (ม.ป.ป.). *บทที่ 8 ความเชื่อ (Beliefs) พิธีกรรม (Rituals) คาถาอาคม (Magic) ภาษา (Language) และคติชาวบ้าน (Folklore).* สืบค้นจาก: http://www.udru.ac.th

มูลนิธิโครงการหลวง. (2555). *ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง*. สืบค้นจาก https://royalprojectthailand.com/tungluang

ศศิธร ศรีรัตน์. (2561). *การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ทางความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่.* (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอแม่วาง. (2564). *ข้อมูลทั่วไปของตำบลแม่วิน.* สืบค้นจาก http://cm.nfe.go.th

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2564). *กลุ่มชาติพันธุ์ : กะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ).* สืบค้นจาก https://www.sac.or.th

สามารถ รอดสันเทียะ, ประมาณ เทพสงเคราะห์, สืบพงศ์ ธรรมชาติ และอุทิศ สังขรัตน์. (2559). วัฒนธรรมไทยที่ใช้เป็นฐานในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 11*(2), 97-117.

สำนักข่าวแห่งชาติ. (2561). *ชนเผ่ากะเหรี่ยงในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดงานประเพณีผูกข้อมือเรียกขวัญเดือนเก้า.* สืบค้นจาก http://nwnt.prd.go.th/CenterWeb/News/ NewsDetail?NT01_NewsID=TNART6108270010001

สำนักสร้างสรรค์โอกาส. (2563). *“เลี้ยงผีฝาย” สืบทอดจิตวิญญาณชาวปกาเกอะญอ “บ้านขวัญคีรี”.* สืบค้นจาก https://opengrant.thaihealth.or.th/th/News/6/105/“เลี้ยงผีฝาย”-สืบทอดจิตวิญญาณชาวปกาเกอะญอ-“บ้านขวัญคีรี”.html

Worachet. (2551). *พิธีแต่งงานของชาวปกาเกอะญอ(กะเหรี่ยง) ณ บ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์.* สืบค้นจาก http://topicstock.pantip.com/blueplanet/topicstock/2008/10/E7118954/E7118954.html